

تحلیل هفته (۱۲)

تشکیل دولت در عراق و افزایش سرعت افول آمریکا
در برابر قدرت منطقه‌ای ایران

هشت‌ماه پس از برگزاری انتخابات پارلمانی در عراق، گروه‌ها و احزاب سیاسی این کشور، بر سر تشکیل دولت و تقسیم قدرت به توافق رسیدند. با توجه به اینکه در انتخابات پارلمانی عراق سه جریان عمده قومی و مذهبی موفق به کسب بیشتر کرسی‌های پارلمانی شده بودند رقابت در تعیین دولت جدید در عراق میان فهرست العراقیه به نمایندگی از گروه مذهبی سنی‌های عرب، بازماندگان بعثی‌ها و سکولارهای شیعه، دو فهرست ائتلاف دولت قانون و ائتلاف ملی عراق به رهبری نوری المالکی و سیدعمار حکیم به نمایندگی از جریان‌های شیعه مذهبی و ائتلاف کردها به رهبری جلال طالبانی و مسعود بارزانی به نمایندگی از گروه قومی کردها به وجود آمده بود.

با وجود این، در روند معرفی رؤسای قوای سه‌گانه جدید در عراق، دیدگاه‌های مختلفی وجود داشتند که این دیدگاه‌ها را می‌توان به دو صورت مورد بررسی قرار داد: نخست طیف طرفدار نخست‌وزیری ایاد علاوی با تمرکز بر ۹۱ کرسی به دست آمده از سوی ائتلاف وی، تلاش داشتند تا او را به عنوان نخست‌وزیر جدید عراق معرفی کنند. در این طیف، عمده کشورهای عربی، آمریکا و ترکیه حضور داشتند.

جریان دومی که می‌توانست قدرت اجرایی در عراق را به دست آورد، شیعیان بودند. این جریان که به رهبری مالکی و حکیم هدایت می‌شد و مورد حمایت جمهوری اسلامی ایران بود، در صورت ائتلاف با یکدیگر می‌توانست بیش از ۱۶۰ کرسی پارلمان را از آن خود کند. در این میان کردها نیز نقش مکمل را ایفا کرده و به سمتی حرکت می‌کردند که بیشترین امتیاز را به آنها می‌داد. با وجود این براساس یک تجربه تاریخی، کردها بیشتر تمایل داشتند که با شیعیان ائتلاف کنند.

بیشتر جریان‌های سیاسی عراق بر این باور بودند که تقسیم قدرت در این کشور مانند دوره قبل صورت گیرد، به گونه‌ای که نخست‌وزیری برای شیعیان به عنوان اکثریت جمعیت عراق، ریاست‌جمهوری برای کردها و ریاست پارلمان نیز برای اعراب سنی باشد، اما جریان‌های طرفدار فهرست العراقیه در بیرون از مرزهای عراق - در میان کشورهای عربی و آمریکا - خواستار نخست‌وزیری علاوی و باقی‌ماندن قدرت در دست این جریان بودند و تا آخرین لحظات تصمیم‌گیری در این مورد نیز از موضع خود کوتاه نیامدند.

در این شرایط، هشت‌ماه رایزنی برای تقسیم قدرت در عراق، نیمه آبان‌ماه نتیجه خود را نشان داد و این ماه را به عنوان ماهی سرنوشت‌ساز برای آینده سیاسی عراق تبدیل کرد. شیعیان که تا پیش از این بر سر فردی که باید به عنوان نخست‌وزیر عراق قدرت سیاسی را در این کشور به دست می‌گیرد، اختلاف نظر داشتند، اکنون به توافق رسیده و مالکی را به عنوان نامزد خود در نظر گرفتند و از جانب دیگر جریان تعادل‌بخش کردها نیز همچنان خواستار در دست داشتن ریاست‌جمهوری شدند. بنابراین با توافق این دو جریان، تلاش اصلی برای نهایی کردن ساختار قدرت در عراق شروع شد.

پس از رایزنی‌های مقدماتی، نشست نهایی برای اعلام نامزدها، در شهر اربیل و در منزل شخصی مسعود بارزانی بدون حضور ایاد علاوی - که با این نشست مخالف و آن را در حکم زدن میخ آخر به احتمال ریاست‌جمهوری و یا نخست‌وزیری خود می‌دانست کار خود را به مدت دو روز شروع کرد. طراح اصلی این نشست، شخص بارزانی بود که بر آن بود تا قدرت در عراق همانند دولت قبل تقسیم شود. نمایندگان علاوی در این نشست افرادی چون رافع العیساوی، اسامه النجیفی و صالح المطلک بودند که هر سه؛ رویکردهای به شدت مخالف جریان شیعیان و کردها داشتند، اما این افراد نیز در این نشست با توافقی به دست آمده

با دیگر جریان‌ها برای تقسیم قدرت و مشارکت در آن، راهی بغداد شدند. نشست دوازده اربیل با توافقاتی مقدماتی به‌کار خود پایان داد تا نشست نهایی در بغداد برگزار شود.

در نشست بغداد تصمیم بر آن شد تا نوری مالکی به‌عنوان نخست‌وزیر انتخاب شود، جلال طالبانی به‌عنوان رئیس‌جمهور و ریاست مجلس هم به اسامه النجیفی از فهرست العراقیه برسد. ایاد علاوی نیز به ریاست ارگانی با عنوان «شورای ملی سیاست عالی عراق» انتخاب می‌شود. با این وجود، این توافقات به آسانی میسر نگردید به‌گونه‌ای که حاضران در این نشست‌ها، توافقات، آن را بسیار توفانی و سخت برشمردند که با دخالت‌های متعدد سفیر آمریکا در بغداد همراه بود.

در مجموع، توافقات اخیر و تقسیم قدرت کنونی میان جریان‌های عراقی را می‌توان از سطوح مختلف تحلیل و براساس کشورهای برنده و بازنده در رقابت سیاسی میان گروه‌های قومی و مذهبی عراق به‌صورت زیر تحلیل کرد:

۱. **برنده واقعی انتخابات و تشکیل دولت در عراق مردم این کشور هستند.** آنها هرچند با هشت‌ماه تأخیر موفق به تعیین مسئولان و مقامات اجرایی خود شدند، اما این موفقیت می‌تواند متضمن پیشرفت و امنیت این کشور باشد. تلاش عراقی‌ها برای داخلی کردن مسائل خود و حل‌وفصل نهایی این موضوع در خاک عراق، تلاش برخی از قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای تأثیرگذاری بر تحولات آینده عراق را به‌شدت کاهش داد و از این‌رو می‌توان به استقلال داخلی عراق امیدوار بود.

۲. **در بعد داخلی، جریان‌های شیعه و کرد به‌دلیل دستیابی به اهداف و خواسته‌هایشان در فرآیند توزیع قدرت در عراق موفق بوده و بدون شک ایاد علاوی بزرگ‌ترین شکست‌خورده این انتخابات به‌شمار می‌رود.** علاوی که تا آخرین لحظه بر خواسته‌هایش پافشاری کرد و در این مورد از حمایت‌های بی‌دریغ دولت آمریکا در تمام سطوح برخوردار بود، اما در نهایت و در کمال تعجب دید که برخی از همراهانش مانند العیساوی، النجیفی و المطلق او را تنها گذاشته و خود وارد ساختار قدرت و دولت شده‌اند. این مسئله برای علاوی از چنان اهمیتی برخوردار بود که وی در یکی از جلسات نشست بغداد با طرح این موضوع که به من خیانت شده، نشست را ترک کرد.

۳. **جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان کشور همسایه عراق بدون شک پیروز واقعی فرآیند سیاسی عراق است.** درحالی که تنها جمهوری اسلامی ایران از ترکیب فعلی قدرت و نخست‌وزیری مالکی در عراق حمایت می‌کرد، دیگر کشورها خواستار تغییر در این ترکیب بودند. ایران با گذاشتن وتوی بزرگ بر شخص علاوی - که مورد تأیید دیگر کشورهای عربی و به‌خصوص آمریکا بود - عملاً در برابر این کشورها ایستادگی کرد و بر معرفی نامزد مورد نظر خود یعنی نوری مالکی، تأکید داشت. در این میان، هماهنگی ایران با ترکیه و سوریه در مورد عراق، توان دیپلماتیک جمهوری اسلامی و نفوذ سیاسی و معنوی آن را به‌خوبی آشکار کرد، تا جایی که عربستان سعودی در این مسیر تنها ماند. شکست سخت آمریکا در نبرد انتخاباتی عراق از ایران به‌تبع بسیار سنگین‌تر از شکست کشورهای غربی از ایران بود.

۴. **عربستان در بعد منطقه‌ای شکست‌خورده اصلی تشکیل دولت در عراق به‌شمار می‌آید.** زیرا که هزینه‌های سرسام‌آوری که ریاض در هنگام تبلیغات و برگزاری انتخابات متحمل شد به همراه تلاش‌های رسانه‌ای این کشور در طول هشت‌ماه گذشته برای تأثیرگذاری بر روند سیاسی در عراق، بدون هیچ‌گونه نتیجه‌ای پایان یافت. پادشاه عربستان دو هفته پیش از معرفی رؤسای سه‌گانه قوا و تقسیم قدرت در این کشور، از گروه‌ها و جریان‌های سیاسی عراق خواسته بود تا پس از عید قربان با حضور در ریاض برای تشکیل دولت به رایزنی بپردازند، که این درخواست نه تنها با مخالفت جریان‌های اصلی در این کشور مواجه شد، بلکه با تشکیل دولت عملاً بازی عربستان ناتمام ماند.

۵. **آمریکا در رده اصلی‌ترین و بزرگ‌ترین بازندگان در تقسیم قدرت کنونی در عراق به‌شمار می‌آید زیرا که ناکامی‌های آمریکا در رقابت سیاسی با دیگر بازیگران منطقه‌ای و به‌ویژه جمهوری اسلامی ایران بازتعریف ساختار سیاسی جدید عراق با شکست مواجه شد.** در این مورد می‌توان موارد ذیل را برشمرد:

الف) ناکامی آمریکایی‌ها در به قدرت رساندن العراقیه: آمریکایی‌ها تا آخرین لحظات تلاش داشتند فهرست العراقیه را به‌عنوان نیروی مورد اعتماد خود در این کشور به قدرت برسانند. هنگامی که از پست نخست‌وزیری ناامید شده و از اصرار جریان‌های شیعی برای کنترل این جایگاه برای خود مطلع شدند، به پست ریاست‌جمهوری راضی شدند. به این منظور فشارها بر

جلال طالبانی برای انصراف از نامزدی ریاست‌جمهوری وارد آمد که این فشار تا آخرین لحظات رأی‌گیری برای ریاست‌جمهوری ادامه داشت. این فشارها از طریق سفیر آمریکا در بغداد و سفرهای متعدد «جو بایدن» و همچنین حضور سناتور «جان مک‌کین» بر طالبانی اعمال می‌شد که با مقاومت وی این درخواست به نتیجه نرسید.

ب) ناکامی در استفاده از قدرت خود به‌عنوان کشور اشغالگر: با توجه به اینکه آمریکایی‌ها همچنان ده‌ها هزار نظامی در عراق دارند و در ساختار امنیتی عراق دارای نفوذ بسیاری هستند، برای این کشور غیرقابل تحمل بود که بپذیرد درخواست‌هایش در عراق مورد پذیرش قرار نمی‌گیرد و مقامات و سیاستمداران عراقی بهایی به اظهارنظرها و درخواست‌های آنها نمی‌دهند.

ج) رضایت اجباری به حفظ وضع موجود: آمریکایی‌ها به وضع موجود عراق به ناچار تن داده‌اند و برای آنکه سرمایه‌گذاری انجام شده بر علاوی را همچنان حفظ کنند در سطح ریاست‌جمهوری با وی تماس گرفته تا به او اطمینان دهند عنوان رئیس شورای ملی سیاست عالی عراق که وی به‌دست آورده است، عنوان مهمی است و واشنگتن تلاش خواهد کرد تا تصمیمات این شورا در سیاست‌های کلی عراق دیده شود، این وعده درحالی داده می‌شود که ریاست عالی این شورا با نخست‌وزیر خواهد بود و در آن ۱۵ تن از افراد کلیدی عراقی حضور خواهند داشت و آنها حرف نهایی را خواهند زد و عملاً علاوی یکی از اعضای رأی‌دهنده خواهد بود.

د) عبور از تمام خطوط قرمز آمریکا در فرآیند توزیع قدرت در عراق: حضور جریان صدر در ساختار قدرت در عراق برای دولت آمریکا خط قرمز محسوب می‌شد براساس این همواره بر ضرورت عدم حضور جریان صدر به رهبری مقتدا صدر تأکید می‌شد با این وجود، نخست‌وزیری مالکی هنگامی مسجل شد که وی در شهر قم به دیدار مقتدا صدر رفت و این جریان با حمایت از مالکی و به‌دست گرفتن برخی از پست‌های کلیدی کابینه، وارد ساختار سیاسی عراق شده است. دیدار مالکی با مقتدا صدر در شهر قم، نشان از جایگاه محکم ایران در پیوند دادن جریان‌های شیعی با هم داشت.

ه) موفقیت اسلام‌گرایی در برابر سکولاریسم: یکی از مهمترین اهداف آمریکا از اشغال عراق، توسعه دموکراسی از نوع آمریکایی آن بود که در طول سال‌های اخیر به‌شدت بر آن تبلیغ می‌شود. آنها اسلام‌گرایی طرفدار ایران را به هیچ‌عنوان برنتابیده و از این روی در تلاش بودند تا اسلام‌گرایان عراق را از صحنه سیاسی این کشور خارج کنند. دلیل حمایت آنها از علاوی شیعه - اما سکولار - را همین مسئله می‌توان برشمرد. به‌عبارت دیگر، اسلام‌گراها در عراق سکولاریسم مورد حمایت آمریکا را شکست دادند.

و) شکست آمریکا از ایران در رقابت سیاسی: برخی از تحلیلگران سیاسی رقابت اصلی در عراق را میان ایران و آمریکا - به همراه طیف رنگارنگ اعراب همراه این کشور - می‌دانستند، در این رقابت، آمریکایی‌ها هرچند در ابتدا مایل بودند مالکی و علاوی به‌صورت مشترک، دولت آینده را تشکیل داده و جریان‌های قدرتمند مذهبی شکل گرفته در ائتلاف ملی این کشور را از دور خارج کنند، اما وتوی ایران بر علاوی و رد نخست‌وزیری مالکی توسط آمریکا نشان داد که در این بازی سیاسی چه کسی برنده است.

۶. حفظ محدودیت جریان‌های شیعی در ساختار سیاسی عراق: توافقات انجام شده و محوریت شیعیان در فرآیند سیاسی عراق که حدود ۶۵ درصد از جمعیت را شامل شده - و محور بودنشان در ساختار قدرت سیاسی عراق کاملاً طبیعی است - و نیز حفظ موقعیت کردها در ساختار سیاسی عراق به‌خوبی ثابت کرد از یک‌سو که با همگرایی شیعیان با یکدیگر و همگرایی طبیعی و تاریخی آنان با جامعه کردی و توده‌های اهل سنت، امکان دخالت جدی آمریکا و کشورهای نظیر عربستان منتفی است و از سوی دیگر سکولاریزه کردن سیستم سیاسی عراق با وجود قوانین موجود عراق و هوشیاری مردم و رهبران آن امکان‌پذیر نیست.

تشکیل دولت در عراق که پیروزی قاطع ایران در نبردی منطقه‌ای و بین‌المللی به حساب می‌آید، تأثیرات و پیامدهای مثبت فراوانی در آینده منطقه بر جای خواهد گذاشت از جمله:

الف) ایران همچنان به‌عنوان قدرت اول منطقه، تعیین‌کننده بسیاری از معادلات و معاملات مهم و تأثیرگذار خواهد بود. اثرگذاری بر ساختار چندوجهی سیاسی در عراق و مواجهه با آمریکا و کشورهای عربی، میزان حضور و نفوذ جمهوری اسلامی ایران را بار دیگر به رخ رقبا کشید.

ب) ایران قرار است به زودی با گروه ۵+۱ مذاکرات مهمی داشته باشد. پیروزی سیاسی ایران در عراق می‌تواند قدرت چانه‌زنی ایران در این نشست را بالا ببرد. این نکته درحالی مهم ارزیابی می‌شود که پس از سفر موفقیت‌آمیز رئیس‌جمهور ایران به لبنان، عملاً پیروزی خیره‌کننده‌ای برای جمهوری اسلامی ایران به‌دست آمده است که باید نهایت بهره‌برداری از آن را به‌عمل آورد.

ج) ایران به‌عنوان دومین شریک تجاری عراق با قدرت‌گیری مجدد دوستان خود در این کشور همچنان روند مبادلات تجاری را با این کشور را ادامه خواهد داد. موقعیت عراق برای تولیدکنندگان و صادرکنندگان ایرانی - درحالی که ایران در معرض تحریم‌های کشورهای غربی است - موفقیت بزرگی از نظر اقتصادی متوجه جمهوری اسلامی ایران خواهد کرد.

۷. با توجه به حضور سه تن از اعضای اصلی فراکسیون العراقیه در قالب رئیس پارلمان، معاون رئیس‌جمهوری و معاون نخست‌وزیری امید می‌رود که مشارکت سنی‌های عراق در قدرت، آنها را به سمت احترام به قانون و حفظ استقلال عراق رهنمون سازد و از این رهگذر دست کشورهای خارجی در مسائل این کشور کوتاه و دامنه امنیت مردمی در این کشور گسترده شود.

نتیجه‌گیری

حفظ دستاوردهای موجود با استفاده از دیپلماسی فعال به‌خصوص در حوزه پارلمانی یکی از مهمترین اولویت‌های حوزه سیاست خارجی است. جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با استفاده از ظرفیت‌های موجود علاوه بر توسعه روابط سیاسی، بر توسعه روابط اقتصادی و فرهنگی با عراق گام برداشته و از آن در راستای شکوفایی اقتصادی دو کشور همسایه استفاده کند.

یکی از مهمترین دستاوردهای تقسیم قدرت در عراق که باز هم می‌تواند در نتیجه‌گیری از آن به‌عنوان پیروزی مطلق شیعیان و کردها یاد کرد، مخالفت آنها با الغای قانون بعضی‌زدایی است، طرحی که نمایندگان فهرست العراقیه در نشست نهایی خود به‌دلیل عدم توافق با لغو آن جلسه پارلمان را ترک کردند.

آنچه از تحولات داخلی عراق بر می‌آید، پیروزی همه‌جانبه جمهوری اسلامی ایران در رویارویی مستقیم با آمریکا و برخی متحدان منطقه‌اش است. بدون شک حضور ایران در تقسیم قدرت در عراق به‌عنوان مهمترین چالش قدرت در منطقه و پیروزی قاطع تهران در این معادله قدرت، نه تنها جایگاه ایران را به‌عنوان بازیگر مهم و تأثیرگذار در خاورمیانه تثبیت کرده، بلکه با توجه به این دستاورد در آینده نیز تنها با توجه به نظرات تهران است که می‌توان بر بسیاری از منازعات و اختلافات در این منطقه پایان داد.

پیروزی سیاسی و دیپلماتیک ایران در عراق که برخلاف آمریکا نه با حضور مستقیم نظامی و نه فشارهای سیاسی ناشی از سفرهای متعدد بلندپایه‌ترین مقامات حکومتی صورت گرفت، نشان داد جمهوری اسلامی ایران دارای ظرفیت‌های بسیار و متنوعی است که در صورت بهره‌گیری از آن و مدیریت صحیح منابع می‌تواند بیشترین بهره را از این جایگاه ببرد.

در تشکیل دولت عراق با آنکه طرف‌های عراقی با تحریم و تشویق طرف‌های آمریکایی و عربی روبرو بودند، اما تأکید ایران بر نامزدی نوری المالکی و مخالفت با حضور ایاد علاوی در ساختار اجرایی این کشور، عملاً بر کرسی نشستن نظرات ایران را در پی داشت. وتوی بزرگ ایران بر علاوی به‌عنوان نامزد مورد اعتماد آمریکا و عدم موفقیت در این رقابت، نشان از جایگاه دو کشور ایران و آمریکا در معادلات عراق دارد.

ایران با استفاده از این پیروزی مهم دیپلماتیک که پیش از آن با سفر موفقیت‌آمیز رئیس‌جمهور به لبنان همراه شد، می‌تواند به تلاش‌های منطقه‌ای جهت ثبات پایدار در منطقه امیدوار باشد. آمریکا بر آن بود تا با کنار گذاشتن ایران از مبادله قدرت در عراق، ایران را در تمام منطقه منزوی کند که در این مورد با هوشیاری دیپلماسی ایران، این خواست راه به جایی نبرد.

درحالی که روند سازش در خاورمیانه به بن‌بست رسیده است و تحولات مهمی در عربستان و مصر در شرف وقوع است، حضور قدرتمند ایران در مسائل منطقه‌ای و تحولات ناشی از آن ضروری به‌نظر می‌رسد در این میان تا چند روز آینده مذاکرات مهمی میان ایران و گروه ۵+۱ صورت می‌گیرد و در این مذاکرات مسائل مهمی مورد تبادل نظر قرار خواهد گرفت، پیروزی قاطع ایران در عراق که عملاً پیروزی بر آمریکا در یک نبرد تمام‌عیار بود می‌تواند قدرت چانه‌زنی جمهوری اسلامی ایران در این مذاکرات را بالا ببرد، بنابراین از این پیروزی باید نهایت بهره‌برداری را به‌عمل آورد.